

FAGRAPPORF FORSTUDIE

Visjons- og plattformbygging

2030

Februar 2012
Stiklestad Nasjonale Kultursenter

INNHALDSFORTEGNELSE

VISJONS- OG PLATTFORMBYGGING 2030	1
INNHALDSFORTEGNELSE	2
FORORD	3
SAMMENDRAG	4
BAKGRUNN	6
FORMÅL	7
RAMMER	7
VARIGHET	8
ORGANISERING	8
ARBEIDSMÅTE	9
OPPSUMMERING MOTTATTE INNSPILL	11
Refleksjoner med hovedvekt på feiring	11
Refleksjoner med hovedvekt på forskning	12
ARBEIDSGRUPPENS VURDERING OG KONKLUSJON	15
FORSLAG TIL ORGANISERING AV VIDERE ARBEID MED 2030	18
Prosjekt mangfold mot 2030	18
Aktørbilde	19
Videre organisering	20
AVSLUTNING	21
 VEDLEGG	
1. HISTORISK OPPSUMMERING	22
2. ERFARINGER UNIONSJUBILEET 2005 OG GRUNNLOVSJUBILEET 2014	26
Unionsjubileet 2005	
Grunnlovsjubileet 2014	

Illustrasjon på forsiden:
Det norske riksvåpen er et av verdens eldste og
har hatt tilnærmet samme form siden middelalderen.

FORORD

Forstudien «Visjons- og plattformbygging 2030» ble opprettet av styret for Stiklestad Nasjonale Kultursenter 30. september 2011 for å beskrive ideplattform og innganger til 2030-perspektiv og utrede forslag til prosjektstruktur for en felles visjonsprosess mot 2030 for regionen.

Forut for opprettelsen av forstudien har det vært arbeidet med ideen i en interimperiode på nærmere 3 år. Dette har innbefattet samtaler og drøftinger med ressurspersoner både innenfor akademisk, politikk, kirke og offentlige samfunnsinstitusjoner. Dette arbeidet resulterte i en presentasjon av ideen for arbeidsutvalget i Trøndelagsrådet 24. juni 2011. For å følge opp saken ønsket arbeidsutvalget i Trøndelagsrådet å sette opp 2030 som tema i Trøndelagsmøtet i januar 2012.

Med dette som utgangspunkt søkte SNK om midler til å gjennomføre en utredning av 2030-perspektiv fram mot Trøndelagsmøtet. Søknaden ble innvilget, og forstudien er finansiert av Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommune i tillegg til egeninnsats fra Stiklestad Nasjonale Kultursenter og Olavsfestdagene.

Forstudien har gjort det mulig å knytte til oss en rekke anerkjente fagfolk, og vi vil gjerne takke alle som har vært med og bidratt med fagnotat og samtaler i løpet av interim- og forstudie-periode. De har alle vært med på å berike prosessen, utvide horisont og synliggjøre muligheter.

Veien fram mot 2030 vil nødvendigvis bestå av mange prosjekter med ulike prosjekteiere, målsetting og oppstartstidspunkt. Denne forstudien er et forsøk på å initiere en «samlet start» som kan bidra til at prosjektmangfoldet trekker i samme retning og at saken løftes både til et nasjonalt og internasjonalt nivå.

Stiklestad – Trondheim, februar 2012

Borghild Lundebj
prosjektleder

Per Ivar Maudal

Tor Einar Fagerland

Per Steinar Raaen
Prosjektansvarlig

SAMMENDRAG

Slaget på Stiklestad har hatt en viktig plass i nordmenns bevissthet som et religiøst, politisk og kulturelt nasjonssymbol på samme måte som Nidarosdomen har vært Norges nasjonalhelligdom. Nasjonsbygging og nasjonalfølelse handler blant flere ting om hvordan vi forvalter våre felles historier og hvordan dette kan bidra til å binde oss sammen kulturelt på tvers av tid, rom og ulikheter. Brukt på en god måte kan slike fellesskapssymboler være med på å skape forankring og gi trygghet til å møte nye utfordringer.

De rettslige, politiske og religiøse forhold er i stadig endring; en økumenisk utvikling innenfor det religiøse området, utviklingen til et multikulturelt samfunn og store bevegelser i tenkning både i Norge og Europa for øvrig om nasjonalstatens rolle, tilsier at behovet for å reflektere rundt denne type problemstillinger er sterkt tilstede.

Denne forstudien er et første skritt fram mot tusenårsmarkeringen av 1030. Arbeidet er bl.a. basert på nyskrevne innspill fra en rekke nasjonalt fremstående forskere og/eller samfunnsaktører innenfor ulike fagfelt. Et viktig steg er det også at Stortingets kulturkomite enstemmig har avgitt følgende merknad til statsbudsjettet 2012:

Komiteen er kjent med Stiklestad Nasjonale Kultursenters (SNK) arbeid mot nasjonsjubileet i 2030. Komiteen vil peke på Stiklestads historiske betydning for stat, monarki og kirke, og minner om den nasjonale oppgaven SNK har med å forvalte og formidle denne delen av vårt folks historie. Komiteen vil understreke betydningen av at SNK kan videreutvikle aktuell formidling basert på denne kjernehistorien, også med perspektiv mot 2030. Komiteen har i denne sammenheng merket seg at SNK har startet opp et forberedende arbeid rettet mot oppstart av et flerfaglig forskningsprogram. Komiteen vil understreke betydningen av at SNKs arbeid fram mot 2030 er basert på et best mulig kunnskapsgrunnlag, og at et slikt program har nasjonal forankring.

Med bakgrunn i de ulike innspill vi har fått i løpet av prosessen mener prosjektutvalget det er grunn til å kunne konkludere med følgende:

- 1000-års markeringen av 1030 og slaget på Stiklestad vil være en av de viktigste nasjonale begivenheter i vår nære framtid.
- Tiden fram mot 2030 må brukes til å utvikle og formidle en fornyet forståelse av vårt lands grunnhistorier. Det vil være avgjørende å fokusere på det universelle og internasjonale.
- Vi har dokumentert et tydelig behov og en interesse for ny kunnskapsutvikling knyttet til Olavsarven og Norge 2030. Temaene spenner over mange fagområder og har stor samfunnsrelevans.
- Arbeidet med forberedelser til 2030-jubileet bør starte nå, og det første skrittet bør være å etablere et **nasjonalt flerfaglig forskningsprogram** med 2030 som siktepunkt.
- Det nasjonale forskningsprogrammet bør ha en varighet på 10 år for å ta opp i seg bredden av fagområder og nødvendig samarbeid, kommunikasjon og kunnskapsdeling mellom de ulike fagfelt.

- Det bør underveis i forskningsperioden legges opp til en sentral formidlingsdel som ivaretar kunnskapsutvikling i det offentlige rom parallelt med selve forskningen. Det vil si at forskningsprogrammet må følges av nasjonale debattkonferanser, nasjonal skoleformidling, studieprogram, bokverk og dokumentasjon.

Vårt mål er at dette initiativet skal ha en viktig funksjon når det gjelder å påskynde forberedelsesprosessen på nasjonalt nivå og legge til rette for en reflektert og bred folkelig oppslutning mot feiringen i 2030. Det er i vårt multikulturelle samfunn kanskje enda viktigere enn før å arbeide for samfølelse og gjensidig forståelse. Feiringen i 2030 kan bidra i en slik retning dersom perspektivene mot 2030 settes i respekt for ulike verdigrunnlag og meninger og i respekt for det enkelte menneske.

Bredden av aktører som bør involveres i prosessen mot 2030 er meget stor. Initiativet til denne forstudien har hatt et regionalt utspring; Stiklestad som politisk, kulturelt og religiøst symbolsted er naturlig omdreiningspunkt for 2030, samtidig som Olavsfestdagene og Nidarosdomen er selvsagte aktører både regionalt og nasjonalt. I det videre arbeid er det imidlertid av avgjørende betydning at det nasjonale nivået involveres så raskt og i så stor grad som mulig. Prosjektgruppen anbefaler derfor at det etableres en ny forstudie som utreder hvordan arbeidet mot 2030 kan organiseres videre og som tar initiativ til å involvere det nasjonale nivået i forberedelsesarbeidet mot 2030. Det anbefales videre at STFK, NTFK og SNK er prosjekteiere av en slik forstudie og at prosjektansvaret legges til SNK.

Slaget på Stiklestad i 1030 representerer et av de største vendepunkt i norsk historie og var avgjørende for nasjonsbyggingen både i middelalderen og nyere tid; det definitive gjennombruddet for kristendommen, etableringen av et varig rikskongedømme og begynnelsen på det som skulle bli Norge. Det er vanskelig å forestille seg det norske samfunnet uten de grunnleggende politiske og religiøse endringene som disse begivenhetene førte med seg. Med dette som utgangspunkt bør 1000-årsmarkeringen for 1030 være en nasjonal begivenhet initiert av nasjonale myndigheter.

Olav faller på slagmarken på Stiklestad. Tegnet av Halfdan Egedius

BAKGRUNN

Slaget på Stiklestad i 1030 har hatt en viktig plass i nordmenns bevissthet som et religiøst, politisk og kulturelt nasjonssymbol på samme måte som Nidarosdomen har vært Norges nasjonalhelligdom. Nidarosdomens riksfunksjon som kronings-/signingskirke bekrefter Kongens symbolske tilknytning til Olav den hellige. Det norske riksvåpenet – uforandret siden middelalderen – har martyrøksa som Olav ble drept med på Stiklestad som sentralt element sammen med maktens løve. Dette er et uttrykk for sammenhengen mellom stat og kirke. Den norske kirke har i sitt våpen ei Olavsøks plassert på hver side av Kristuskorset som symbol på kirkas tilknytning til Olav.

Med dette som utgangspunkt bør 1000-årsmarkeringen for 1030 være en nasjonal begivenhet initiert av nasjonale myndigheter. Som grunnlag for en reflektert og verdig jubileumsmarkering ser vi for oss opprettelsen av et flerfaglig nasjonalt forskningsprogram som kan etterfølge forskningsprogrammene for 1905 (Unionsjubileet 2005) og 1814 (Grunnlovjubileet 2014). Med 18 år igjen til 2030 er det tid til å tenke et 10-årig forskningsprogram som går eksempelvis i perioden 2015 – 2025, og at tiden fram til 2015 benyttes til planlegging og forprosjektering av hovedprogrammet, mens tiden etter 2025 brukes til å forberede selve 1000-årsmarkeringen.

Temamessig har 1000-årsmarkeringen en mulighet til å belyse samvirket mellom religiøse, politiske, juridiske og kulturelle forhold. Det er derfor et poeng at arbeidet er flerfaglig fundert og at perspektivene mot 2030 tar opp i seg at vi er et samfunn i utvikling. Vårt lands grunnhistorier har på denne måten mulighet til å tolkes inn i en forståelse om et inkluderende og mangfoldig fellesskap. Ambisjonen er at perspektivene mot 2030 skal ha både nasjonale og internasjonale dimensjoner.

For å skape en plattform for arbeidet er det nødvendig å gå inn i en grunnleggende prosess hvor man stiller spørsmålet om hvorfor og hvordan vi skal feire 2030. Et nasjonalt jubileum er et uttrykk for en offisiell identitets- og minnepolitikk som baserer seg på hvordan 1030 tolkes av samtida.

Den norske kirkes våpen (Olavsmerket).

Det er Hellig Olavs martyrdød som har gjort øksen til et meningsfullt symbol både nasjonalt og kirkelig. Olavsmerket peker tilbake på den sentrale begivenhet i den universelle kirkes norske historie.

Det er naturlig at Trøndelagsregionen har tatt initiativ til å starte en prosess for å utvikle en felles ideplattform for 2030-forståelsen og -muligheten. Prosessen bør som første steg ta sikte på å etablere grunnlag og perspektiver for et nasjonalt flerfaglig forskningsprogram som bidrar til kunnskapsutvikling og en reflekterende prosess fram mot 2030. Arbeidet må struktureres slik at prosessen blir inkluderende og byggende for regionen og samtidig løfter saken til et nasjonalt nivå. Denne forstudien er et forsøk på å initiere en slik prosess mot 2030. I lys av dette er den enstemmige merknaden til statsbudsjettet 2012 fra Stortingets kulturkomite vedrørende 2030, et skritt i riktig retning.

FORMÅLET MED FORSTUDIEN

Å beskrive idéplattform og innganger til 2030-perspektiv og utrede forslag til struktur for en videre refleksjonsprosess mot 2030.

RAMMER

Stortingsvedtaket om knutepunktstatus i 1995 ga Stiklestad Nasjonale Kultursenter som nasjonalt oppdrag å formidle alle sider ved Olavsarven. Arbeidet med denne forstudien oppfattes som et ledd i dette samfunnsoppdraget, og SNK ser det som naturlig å fylle en sentral rolle i det videre arbeidet i denne prosessen fram mot 2030.

For øvrig vises til følgende stortingsmeldinger:

St. meld nr. 22 (1999-2000), *Kjelder til kunnskap og oppleving* om museenes samfunnsoppdrag: *“Føremålet med offentlege løyvingar til musea er at dei skal tena samfunnet og samfunnsutviklinga ved at verksemda gjev høve til studiar, opplæring og oppleving”* (s. 75).

St. meld nr. 48 (2002-2003) *Kulturpolitikken mot 2014* om behovet for aktualitet og relevans i museumsoppdraget: *“Musea . . . skal mellom anna gjera historia og kulturarven relevant her og no.”* Og vidare: *Musea skal vera arenaer for kunnskap og opplevingar og skal vera ei kjelde til kritisk refleksjon og skapande innsikt for nolevande menneske gjennom å knyta notida saman med fortid og framtid.”* (Kap 11.6.3.6)

St.meld nr. 49 (2008-2009) *Framtidas museum* om behovet for faglig kvalitet og styrket samfunnsansvar: *“Selve samfunnsrollen eller samfunnsoppdraget for museene ligger i å utvikle og formidle kunnskap om menneskers forståelse av og samhandling med sine omgivelser. I dette ligger stor faglig frihet og samtidig utfordringer for museene i å definere*

og avgrense hva som er relevant og viktig i et samfunnsperspektiv. Dette er et faglig kjernesporsmål i museene som krever kontinuerlig analyse og refleksjon.” (s 145)
Og videre: “Nå skal utvikling av museene som museumsfaglige kunnskapssentra og solide organisasjoner prioriteres. Museene skal bli i bedre stand til å utvikle seg som profilerte samfunnsinstitusjoner.” (s 146)

VARIGHET

Forstudien hadde oppstart 30. september 2011 og har hatt en varighet på 3 mnd.
Forstudien avsluttes ved presentasjon på Trøndelagsmøtet 9. januar 2012.

ORGANISERING

<i>Prosjekteiere:</i>	NTFK, STFK, SNK
<i>Prosjektansvarlig:</i>	SNK v/ konservator Per Steinar Raaen
<i>Styringsgruppe:</i>	Styret for SNK
<i>Prosjektgruppe:</i>	Borghild Lundebj, SNK - prosjektleder Per Ivar Maudal, Olavsfestdagene Tor Einar Fagerland, NTNU

Det er i tillegg ført uformelle samtaler med relevante ressurspersoner innenfor mange ulike miljø: NTNU, HINT/HIST, UiO, UiB, UiT, Menighetsfakultetet, Biskopen i Nidaros, Stiklestad kirke, Katolske miljø, Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider, Nasjonalt pilegrimssenter, Riksantikvaren, Offentlig forvaltning nasjonalt og regionalt, VRI, Politiske miljø nasjonalt og regionalt, Næringsliv.

ARBEIDSMÅTE

Arbeidet med forstudien har vært delt inn i to områder:

DEL 1: VISJON OG PLATTFORM

Del 1 a) Eksterne innspill

For å skape et så bredt idégrunnlag som mulig, har vi hentet inn notat fra flere forskere med ulik fagbakgrunn og fra sentrale aktører innenfor relevante samfunnsområder. Vi har tatt utgangspunkt i fagpersoner som gjennom samtaler, foredrag eller kronikker har vist en interesse eller engasjement for Olavshistorien. Vi har i vår forespørsel lagt til grunn at 2030 skal feires som et offisielt nasjonalt jubileum. Ut fra dette ble det stilt spørsmål om hvilke perspektiver og problemstillinger som de ulike ressurspersoner kunne se som relevante ut fra sitt faglige ståsted. Formålet på dette stadiet har vært en første sondering av utviklingspotensial i tematikken. Denne prosessen er ikke ferdig og det vil være naturlig å hente innspill fra flere fagområder og ressurspersoner i det videre refleksjonsarbeid.

De innspill som prosjektgruppen har fått så langt er av stor verdi, og tas med videre i prosessen. Følgende personer har bidratt med fagnotat:

Navn	Fagområde	Institusjon	Stilling/tittel
Jonas Gahr Støre	Statsviter	Utenriksdep.	Utenriksminister/Olsokprofil
Inge Lønning	Tidl. rektor UiO og Stortingspolitiker		Professor emeritus
Eivind Smith	Jus	UiO	Professor
Sverre Bagge	Middelalderhistorie	CMS-UiB	Professor
Vidar L. Haanes	Kirkehistorie	MF	Professor og rektor
Lisbeth Mikaelsson	Religionsvitenskap	UiB	Professor
Janne Haaland Matlary	Statsvitenskap	UiO	Professor
Idar Kjølsvik	Teologi	HINT	førsteamanuensis
Øystein Ekroll	Arkeologi	NDR	Forsker
Tor Einar Fagerland	Historie	NTNU	Førsteamanuensis
Roger Jensen	Daglig leder Oslo Pilegrimssenter		Dr. theol
Rolf Grankvist	Historie	NTNU/Ped.sem	Rektor emeritus
Caroline Serck-Hanssen	Kulturhistorie	UiB	Stipendiat
Steinar Pedersen	Historiker	Samisk Høgskole	Rektor
Axel Christophersen	Arkeologi	VM	Professor og direktør
Shoaib M. Sultan	Statsvitenskap	Antirasistisk senter	Rådgiver
Gudleiv Forr	Journalist i Dagbladet, historiker og sakprosaforfatter		

Innhenting av “eksterne” synspunkter er en prosess som vil vedvare også etter at fagrapport for forstudien er ferdigstilt og det vil komme ytterligere innspill som kompletterer bildet.

Del 1 b): Prosjektgruppas vurdering og konklusjon.

Prosjektgruppa har i tillegg til å oppsummere de eksterne innspillene bidratt med egne synspunkt og vurderinger.

Del 2: Organisering av videre arbeid.

Forstudien har hentet innspill fra erfarne personer med strategisk kompetanse i skjæringspunktet akademia/politikk/offentlige prosesser. Videre har vi innhentet noe erfaring og innspill fra unionsfeiringen 2005 og grunnlovsjubileet 2014.

På dette grunnlag foreslås det en organisering av videre arbeid.

Stiklestad kirke, bygd over stedet hvor Olav falt i slaget i 1030.

OPPSUMMERING AV MOTTATTE INNSPILL

De refleksjonsnotatene vi har fått tilsendt har vi valgt å inndelegge i to kategorier:

- a) refleksjoner knyttet til selve feiringen og omstendighetene rundt denne i 2030.
- b) refleksjoner med hovedvekt på mulig forskning mot 2030.

A) REFLEKSJONER MED HOVEDVEKT PÅ FEIRING

- Det anbefales at feiringen knyttes til det universelle og internasjonale. Det legges videre vekt på at feiringen må bidra til å utvikle samfølelse, felleskap og identitet i respekt for ulike verdigrunnlag og meninger. Feiringen må finne sted innenfor en ramme av globalisering og kulturelt mangfold.
- Det er nødvendig med en fornying av vår forståelse av grunnhistorien knyttet til Stiklestad i 1030 for å skape nødvendig relevans for samtiden og i det flerkulturelle samfunnet. Det pekes samtidig på at et flerkulturelt samfunn over tid vil utvide de eksisterende grunnfortellinger som en naturlig endring.
- Feiringen må kunne si noe om hva det vil si å være norsk, hvordan det norske er blitt norsk, hvordan Norge er en del av Europa, om spenningene mellom "det norske" og det europeiske eller fremmede, om den norske selvoppfatningen i lys av det globaliserte samfunn.
- Feiringen må inkludere og belyse problemstillinger knyttet til hva vi mener med demokrati og nasjon. Dette må forstås i lys av en flerkulturell realitet, og må dessuten belyses i forhold til menneskerettighetsspørsmål på bred basis. Kristenrettens syn på menneskers likeverd må også inkluderes i dette.
- Dersom en markering av 2030 skal ha legitimitet i et multikulturelt samfunn preget av mangfold og variasjon må også den ubehagelige historien for eksempel knyttet til Nasjonal Samlings bruk av Stiklestad og Olavsarven inkluderes. Det nasjonalistiske må problematiseres som del av feiringen.
- Jubileet bør fokusere på religiøse spørsmål som et aktuelt temafelt i relasjon til Olavstradisjonen. Mye kan tyde på at vi går inn i en framtid hvor det sekulære verdensbilde utfordres og hvor religiøs søken vil prege tiden. Jubileet i 2030 kan bli en viktig postsekulær plattform hvor det kan reflekteres nyansert og åpent over utfordringene knyttet til religion uten å underkjenne dens grunnleggende betydning for enkeltmenneske og samfunn.
- Feiringen bør brukes for å fremme religionsdialog og motarbeide forståelsen av religion som legitimerende for nasjonalisme og fremmedfrykt. En feiring av Stiklestad som religiøst symbol krever en fornying av grunnfortellingene som kan sikre menneskelighet og tilhørighet, identitet og forpliktelse. Kongens død på Stiklestad er uttrykk for selvoppofrelse heller enn noe triumfalistisk.
- Feiringen må bidra til å øke bevisstheten om vår kristne kulturarv, og belyse hvordan denne forholder seg til et samfunn i rask endring påvirket av andre religioner og livssyn. Feiringen må våge å uttrykke at det er reelle forskjeller mellom religionene, selv om vi lever i et pluralistisk og flerkulturelt samfunn.

- Det vil være nødvendig å markere kristenrettens påvirkning på europeisk jus og politikk, herunder overgangen fra et norrønt førkristent samfunn til et samfunn basert på menneskers likeverd, likestilling samt skillet mellom politikk og religion.
- I den grad etableringen av et norsk kongerike kan tidfestes til et bestemt årstall, må det være 1030. Men det er en modernisert utgave av dette kongeriket som skal feires. Stiklestad er et historisk symbol som samler en rekke hendelser som får konstituerende betydning når det gjelder statsmakt. Dette kan feires nettopp fordi statsformen er modernisert.

Olavsstøtta på Stiklestad er Norges eldste monument, reist i 1807. Støtta står på stedet hvor tradisjonen forteller at Olavs lik ble lagt i skjul etter slaget, og hvor en blind mann fikk synet tilbake etter å ha fått Olavs blod på hendene og gnidd seg i øynene. Skriftlige kilder fra 1600-tallet forteller at her har det stått et minnesmerke «i uminnelige tider».

B) REFLEKSJONER MED HOVEDVEKT PÅ FORSKNING

En rekke av bidragsyterne har knyttet sine refleksjoner til behov for forskning og kunnskapsutvikling om til dels svært ulike sider ved det vi kan kalle den Stiklestadrelaterte historien. Også på dette feltet er innspillene varierte både i bredde og dybde. Det er også slik at enkelte innspill peker i retning av større forskningsprogrammer, mens andre snarere er knyttet til spisse og fagspesifikke forskningsprosjekter. Under alle omstendigheter synes det klart at forskningsbehovet fram mot 2030 er stort, og spredt over mange fagfelt.

- Et eksempel på et større forskningsprosjekt kan være studiet av forholdet mellom stat og kirke, mellom kongemakt og kirkemakt, i ulike perioder. Dette vil kunne dreie seg om rene historiske forskningsprosjekter, men vil også kunne dreie seg om prosjekter av høy relevans i vår egen tid, f.eks. i lys av det kommende skillet mellom stat og kirke.

- Nasjonsjubileet i 2030 vil også være et tusenårsjubileum for rikskongedømmet, for monarkiet i Norge. Dette må brukes som anledning til å forske på det norske monarkiets historiske, politiske, samfunnsmessige og kulturelle betydning, herunder bl.a. en analyse av iscenesettelser, ritualer, symbolbruk. Sammenlignende studier av kongelige helgener i flere land vil ha stor faglig interesse, og berører forholdet mellom religion og riksstyre. Utviklingen av det norske kongedømmet som del av det europeiske statssystemet, er tilsvarende faglig interessant.
- Bruken av symboler generelt i nasjonsbygging, jfr. Olavsøksa i riksvåpenet sammen med Sverre-ættens løve, bør analyseres. Framstilling av metahistorie gjennom Stiklestad funksjon som historisk sted, som kulturminne, symboltungt geografisk sted, som nasjonalt samlingssymbol - som politisk og religiøst instrument for makt og makthavere. Stiklestad som uttrykk for makt, minne og myte, materiell og immateriell kulturarv, sagalitteraturens betydning inviterer til flerfaglig tilnærming.
- Bruken av Olav, Olavshistorien og helgenfortellingene som nasjonsbyggingsmateriale i ulike perioder kan også åpne for ny kunnskapsutvikling, interessant i en periode hvor nettopp krigerkongens eller helgenkongens rolle som nasjonens lim brytes gjennom bruddet mellom stat og kirke.
- Også på det religiøse/åndelige området er det ved et nasjonsjubileum viktig å benytte anledningen til kunnskapsutvikling. Det er mange felter innenfor den åndelige/religiøse utviklingen i de siste tusen år som fortsatt ligger i et forskningsmessig mørke. Dette gjelder eksempelvis flere forhold knyttet til Olavskunsten (underliggerne i Olavsikonografien, de historisk-liturgiske landskap/byggverk - pasjonslandskap rundt St. Olav, olavslegendene for å nevne noe).
- Videre foreslås en grundigere undersøkelse i Vatikanets arkiver av korrespondansen mellom Roma og erkebispesetet i Nidaros gjennom nærmere fire hundre år.
- Den norske kirkes forhold til helgener og helgenvenerasjon er lite beskrevet, det samme gjelder hele Den norske kirkes utvikling fra reformasjonen og fram til jubileet i 2030. Hvordan skal Olavs martyrkors fra Stiklestad forstås som identitetssymbol både for staten (Riksvåpenet) og for kirken (Den norske kirkes våpen)?
- I dag vitner så vel økumenikk som pilegrimsvandring om nye former for kontakt mellom de europeiske kirkene og grensen mellom luthersk og katolsk kristendom er blitt mer porøs. Vil utviklingen resultere i nye former for religiøs og kulturell integrasjon i Europa? Hvor står Norge i dette bildet?
- Det er interessant å følge forskningsmessig med på i hvilken grad de fremste norske helgenene med Olav i spissen vil overskride den historiske og nasjonale kulturarvssfæren og bli gjenstand for teologisk refleksjon og fromhet. Steinen i Stiklestad kirke er et eksempel som peker i den retning.
- Kan Stiklestad brukes som utgangspunkt for å utvikle bedre forståelse av fenomenet "hellige steder"?

- Et avgjørende element i denne delen av det registrerte forskningsbehovet er knyttet til forholdet mellom den kristne kulturarven på den ene siden og fremmede religioners plass og betydning i det norske samfunnet på den andre. Det forhold at Norge er i endring, både religiøst og kulturelt, som følge av andre religioners og andre folkegruppers tilstedeværelse i landet, anses som en av de mest relevante forskningsmessige utfordringer vi kan ane innenfor 2030-forskningen. Inkludering av dette temaet vil være avgjørende for den legitimitet denne forskningen vil få.
- Forholdet mellom det norske og det samiske bør også gjøres til gjenstand for forskning i lys av nasjonsjubileet. Dette er en tusenårig historisk sameksistens, og Olavshistorien har vært av vesentlig betydning for begge folkegrupper på norsk jord. Dette vil for øvrig være et forskningstema med svært høy aktualitet i samtiden, og det vil samtidig kunne peke framover.
- Det finnes ingen samlet oversikt over Olavskunst. Det bør derfor opprettes en sentral database hvor dette inngår og som kan bli gjenstand for forskning. På samme måte er det også flere andre elementer i Olavshistoriens kjølvan som bør registreres, samles og gjøres tilgjengelig for forskning, eksempelvis olavskilder, folkelige olavslegender, folkelige sagn og myter både innenlands og utenlands.
- Olavsikonografien innenfor den ortodokse kirke er langt på vei utforsket, og i dette snart tusenårige materialet ligger det mye faglig interessant stoff.
- Olavsarvens internasjonale utbredelse i de første århundrene.
- Olavsarvens betydning for «det norske Amerika».
- Konstruksjon av Olavsmyter i vår tid.

Nidarosdomen – Hellig Olavs gravkirke

ARBEIDSGRUPPENS VURDERING OG KONKLUSJON.

Dette forarbeidet er første skritt fram mot tusenårsmarkeringen av 1030. Arbeidet er bl.a. basert på nyskrevne innspill fra en rekke nasjonalt fremstående forskere og/eller samfunnsaktører innenfor ulike fagfelt. Spennvidden i innspillene viser noe viktig: 1030, Stiklestad og Olavsarv er ikke enkle begrep med klare og entydige meningsinnhold. Innholdet i begrepene har variert til ulike tider, de har ulik mening på lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt nivå og de betyr ulike ting, alt etter om vi vektlegger de politiske, religiøse, kulturelle eller samfunnsmessige sidene ved begrepene.

1000-årsmarkeringen av slaget på Stiklestad kan bli en av de mest omfattende minnemarkeringene vi har sett i det norske samfunn. Hvordan vi forholder oss til vår fortid sier mye om oss som samfunn i dag, og er antageligvis også retningsgivende for vår vei videre. Det derfor av avgjørende betydning at jubileet baseres på solid faglig kunnskap og på en bred samfunnsmessig refleksjonsprosess. Hva betydde det at Norge etter 1030 gikk fra å være en norrøn utkant til å bli en del av det kristne Europa, religiøst, politisk og kulturelt? Og like viktig: hva betyr dette for oss i dag – og hva vil det bety for oss i tiden som ligger foran oss? På samme måte må vi spørre hva det betydde at samfunnet etter slaget gikk fra å være en samling lokale høvding-dømmer til å bli et kongerike styrt av en sentralmakt med konge på toppen. Hva betyr dette i dag - og på hvilke måter ønsker vi at det skal prege samfunnet vårt framover?

Det norske samfunn er fundamentalt annerledes enn det var i 1030. Ja, vi kan til og med argumentere for at det er vesentlig annerledes enn sist det ble feiret jubileum på Stiklestad, i 1930. Et nasjonalt jubileum er et uttrykk for en bevisst identitetspolitikk hvor betydningen av de aktuelle hendelsene for landet tolkes og gis verdi i en samtidig kontekst. Det er derfor av avgjørende betydning å finne ut hva det betyr for det norske samfunn i 2030, å feire tusen år med kongemakt og kristendom.

Fra Olsok på Stiklestad i 1930 og feiringen av 900-årsjubileet for slaget. I overkant av 40.000 mennesker var samlet til friluftsgudstjeneste og jubileumsstevne. Hele det offisielle Norge med kongefamilien i spissen deltok.

Med utgangspunkt i Stortingsvedtak om knutepunktstatus tilligger det Stiklestad Nasjonale Kultursenter og regionen som helhet et spesielt ansvar for å legge forholdene til rette for 2030-jubileet. Norgeshistoriens mest kjente årstall og en geografisk plassering i midten av Norge kan skape grunnlag for en feiring av samfunnsmessig betydning for nåtid og for framtid. Vår klare anbefaling er at tiden er inne for å starte arbeidet og at første fase må fokusere på kunnskap: Hva vet vi – og hva ønsker vi å vite? Denne målsettingen kan etter vårt syn best ivaretas gjennom etableringen av et nasjonalt flerfaglig forskningsprogram hvor etablert kunnskap systematiseres, settes inn i nye sammenhenger – og ikke minst hvor det produseres ny kunnskap.

Kirke og kongemakt har mer enn en gang blitt fremstilt som irrelevante anakronismer, men begge institusjonene har gang på gang, hver for seg og i samspill, vist seg forbausende viktige og relevante også for demokratiske og multikulturelle samfunn – nå sist etter 22. juli. Tilblivelsen av disse nøkkelinstitusjonene er uløselig knyttet til 1030, Stiklestad, Olavsarv og Nidaros. Gjennom innsamling av innspill og vår sammenstilling av disse har det allerede utkrystallisert seg en serie med interessante og forskbare temaer og problemstillinger.

For eksempel skriver Inge Lønning, (tidligere rektor ved Universitetet i Oslo og nåværende leder for Stortingets menneskerettighetsutvalg) i sitt innspill at 2030- jubileet må bli annerledes og faktisk mye viktigere enn det store 900-årsjubileet på Stiklestad i 1930 fordi økumeniske problemstillinger i dagens Norge er av avgjørende betydning for vårt samfunn i enda større grad enn tidligere. En rekke av innspillene fra teologer og religionsforskere fokuserer derfor på betydningen av en videre utforskning av Olavsarven: hva er for eksempel det bestandige og hva er det dynamiske i vår forståelse av 1030, Stiklestad og Nidaros? Professor i religionsvitenskap ved UIB; Lisbeth Mikaelsson, stiller spørsmål om vi i Norge ser konturene av et postsekulært samfunn hvor pilegrimsvandring og religiøs søken kan tolkes som en form for resakraliseringsprosess. Ledende middelalderhistorikere og arkeologer fremholder at det finnes et stort og uutnyttet potensial for ny kunnskap og ny forståelse. Sverre Bagge (professor og leder Senter for Middelalderforskning i Bergen) argumenterer for behovet for internasjonal komparasjon for å øke forståelsen av Olavs politiske livsverk, mens Øystein Ekroll (forsker ved Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider) skisserer forslag til forskningsprosjekt innenfor ulike deler av Olavstradisjonen som både omhandler helgendyrkelse og naturkult.

I tillegg til å produsere ny kunnskap vil forskningsprosjektet også berike og klargjøre den videre samfunnsdebatten: for eksempel ønsket om ”back to basic” og fokus på Olavsarvens tradisjon (fremhevet i innspillet til professor i statsvitenskap Janne Haaland Matlary) satt opp mot ønsket om nytolkning og modernisering av Olavsarven (for eksempel Gudleiv Forr som peker på Stiklestad som fler-religiøst dialogsted). Videre studier av bruk og misbruk av Olavsarv (Tor Einar Fagerland, førsteamanuensis historie ved NTNU) hører også med i dette bildet og understreker ytterligere den nære forbindelsen og samspillet mellom utvikling av kunnskap og nåtidig samfunnsrefleksjon. Som et apropos til dette må både forskning og

annen forberedelse til jubileet i 2030 baseres på åpenhet, likeverd og menneskerettigheter og på det norske samfunns tilslutning til demokratiske verdier. Skal Stiklestadssymbolet beholde sin betydning, må forståelsen og tolkningen av dette symbolet tilpasses og videreutvikles for vår egen flerkulturelle tid, med tanke på hvordan man best kan formidle gode verdier for vår tids fellesskap (jfr. Vidar Leiv Haanes, professor og rektor ved Menighetsfakultetet). Dette er også et poeng som tidligere Olsokprofil; utenriksminister Jonas Gahr Støre vektlegger i sitt innspill til saken. I så måte er det et poeng at 2030 utvikles til en feiring som berører hele folket og at forberedelsene til feiringen stimulerer til bredt folkelig engasjement og aktiv deltakelse.

Arbeidet med 2030 jubileet er så vidt kommet ut av startgropen, men vi mener at vi alt nå kan fastslå at et 2030 jubileum vil vekke stor interesse og ha stor samfunnsrelevans. Vi mener også å ha dokumentert et tydelig behov for ny kunnskapsutvikling knyttet til Olavsarven og Norge 2030. Vår anbefaling er derfor at arbeidet med forberedelse til 2030-jubileet bør starte nå, og at det, som et første skritt i dette, igangsettes en prosess for etablering av et nasjonalt flerfaglig forskningsprogram.

Spelet om Heilag Olav har vært spilt hvert år siden 1954 og trekker ca. 15.000 besøkende hvert år.

FORSLAG TIL VIDERE ORGANISERING AV ARBEID MOT 2030

Det er naturlig at Trøndelagsregionen har tatt initiativ til å starte en prosess for å utvikle en felles idéplattform for 2030-forståelsen og -muligheten. Det er imidlertid nødvendig at arbeidet struktureres slik at prosessen blir inkluderende og byggende for regionen og samtidig løfter saken til et nasjonalt og internasjonalt nivå.

PROSJEKTMANGFOLD MOT 2030

Det er mange prosjekt og arbeidsområder som kan relateres til 2030, eksemplene nevnt her er ikke uttømmende, men viser noe av bredden.

Pilegrimssatsingen er allerede godt etablert som en stor nasjonal satsing, og resultatene av det langsiktige arbeidet begynner nå å synes. Nasjonalt Pilegrimssenter i Nidaros, en opprustet nasjonal pilegrimsled med et nettverk for å sikre skjøtsel, merking og vertskap langs leden er etablert og i ferd med å tas i bruk.

En eksisterende regional satsing er «Reisemål Historiske Trøndelag» som arbeider for å etablere reiselivsprodukter som knytter Olavshistorien sammen med trøndersk kulturlandskap og andre opplevelsesprodukter i regionen. Kulturarvsturisme som tar opp i seg “sharing, solidarity, hospitality” er en ny og viktig trend i Europa som gir sterke internasjonale profilmuligheter for regionen.

Videre er det naturlig at det arbeides med å utvikle Stiklestad og Nidaros med tanke på kompetanse og infrastruktur for å kunne håndtere både forberedelse og gjennomføring av jubileet i 2030. Stiklestads rolle som politisk, kulturelt og religiøst symbolsted, talerstol og dialogarena blir viktig som omdreiningspunkt for 2030.

Olavsfestdagene som fyller 50 år i 2012, og Nidarosdomen som nasjonalhelligdom er selvsagte aktører både regionalt og nasjonalt.

Olavsarvens mange hundre merker og symboler nasjonalt og internasjonalt representerer mulige koblingsmuligheter med miljøer og aktører som kan tilføre regionen og nasjonen verdifulle nettverk og følgelig også muligheter for verdiskaping. Etablering av internasjonale Olavsnettverk er derfor av stor interesse.

Organisering av selve feiringen må være et eget prosjekt som etableres nærmere 2030. Etter forbilde fra grunnlovsjubileet er det naturlig at jubileumsfeiringen for 2030 etableres som et nasjonalt oppdrag fra statlige myndigheter.

Det som imidlertid trenger lang forberedelsestid og som er hovedårsaken til at SNK har startet tenkningen mot 2030 allerede nå, er at det skal være tid til å gjøre et langsiktig forskningsarbeid i forkant av feiringen. Tanken er at forskningsarbeidet skal levere substans og innhold som skal legge grunnlag for et reflektert og verdig jubileum og som også kan

bidra til utvikling innenfor andre prosjektområder. Med den store bredde i perspektiv og fagtema for området, er det naturlig å se for seg et 10-årig nasjonalt flerfaglig forskningsprogram, og at dette bør etableres så tidlig som mulig. Med 18 år igjen til 2030 er det tid til å tenke et 10-årig forskningsprogram som går eksempelvis i perioden 2015 – 2025, og at tiden fram til 2015 benyttes til planlegging og forprosjektering av hovedprogrammet, mens tiden etter 2025 brukes til å forberede selve 1000-årsmarkeringen. Man kan se for seg at det vil være behov for flere forstudier/forprosjekt på ulike nivå for å forberede satsingen. Forberedelsesprosjektene må ha til hensikt å forankre satsingen og utforme et sektorovergripende perspektivdokument som basis og plattform for et nasjonalt flerfaglig forskningsprogram mot 2030.

AKTØRBILDE

Bredden av aktører som bør involveres i prosessen mot 2030 er meget stor. Et foreløpig oppsett av aktørbildet kan se slik ut:

REGIONALE AKTØRER

Stiklestad Nasjonale Kultursenter
Olavsfestdagene
NTNU
HINT
Nidarosdomens Restaureringsarbeider
Biskopen i Nidaros
Prosten Sør-Innherad
Sokneprest Stiklestad
Den katolske kirke
Den russisk-ortodokse menighet
Nasjonalt Pilegrimssenter
Fylkesmannen i NT og ST
Fylkeskommunene i NT og ST
Trondheim kommune
Verdal kommune
NHO
Forskningsrådet ST og NT
Trøndelag Forskning og Utvikling
Innovasjon Norge ST og NT

NASJONALE AKTØRER:

Storting og regjering, monarkiet, Den norske kirke, Riksantikvaren, ulike fagdepartement, Forskningsrådet, ulike universitet, Den katolske kirke nasjonalt. Den russisk-ortodokse kirke nasjonalt, representanter for religiøse/etniske/kulturelle minoriteter i Norge.

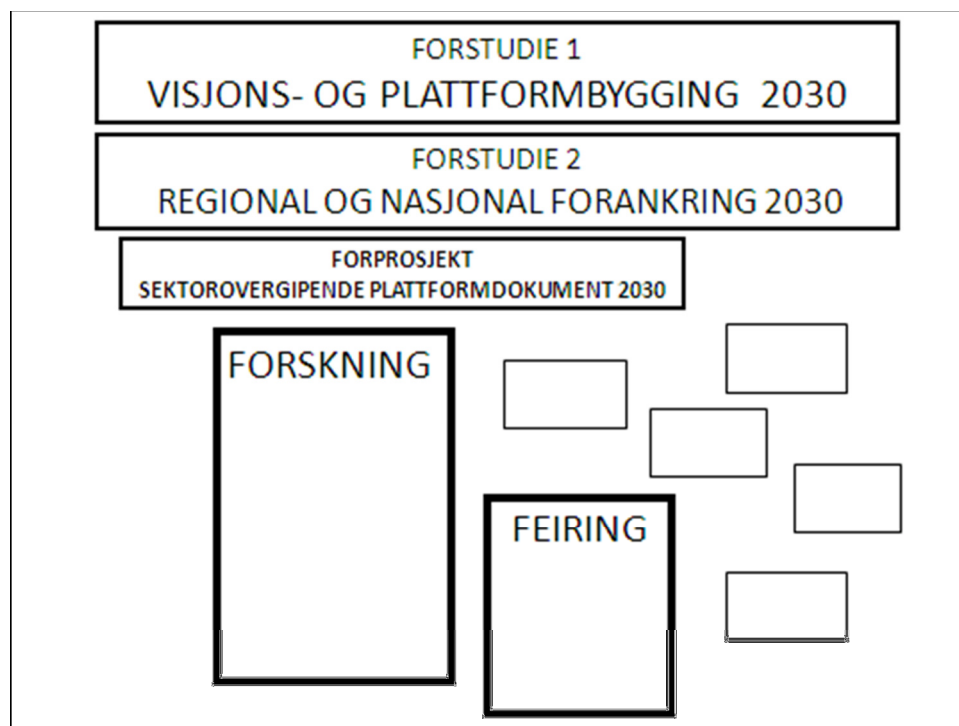
INTERNASJONALE AKTØRER

Internasjonale forskningsmiljø, Den katolske kirke i Roma, steder med Olavskirker.

ORGANISERING AV VIDERE ARBEID

Det omfattende aktørbildet skaper utfordringer i forhold til hvordan prosessen mot 2030 kan organiseres. Selv om initiativet til denne forstudien har hatt et regionalt utspring, så er det av avgjørende betydning at det nasjonale nivået involveres så raskt og i så stor grad som mulig i det videre arbeid. Et nasjonalt forskningsprogram vil måtte igangsettes og eies av nasjonale myndigheter og nasjonal involvering i løpet av forprosjektet er derfor helt nødvendig.

Prosjektgruppen ser at det er behov for å arbeide mer med en hensiktsmessig prosjektstruktur og involvering av relevante aktører. Dette er et arbeid som fordrer omfattende nettverks-aktivitet og hvor de regionale politiske aktører vil ha en sentral rolle i å løfte saken til nasjonalt nivå. Prosjektgruppen registrerer at det er stor interesse for saken og anbefaler derfor at det etableres en ny forstudie (forstudie 2: «Regional og nasjonal forankring 2030») som sørger for en bred regional deltakelse og tar initiativ til å involvere det nasjonale nivået i et forprosjekt. Det anbefales videre at organiseringsformen fra forstudie 1 videreføres, noe som betyr at STFK, NTFK og SNK er prosjekteiere også av forstudie 2 og at prosjektansvaret legges til SNK.

Figur: Forsøk på visualisering av mulig prosjektportefølje fram mot 2030. Hovedbeina vil bestå av forskning og feiring, hvor forskningsprogrammet settes opp tidligere enn feiringen. Det er videre nødvendig å etablere forberedende forstudier/forprosjekt for å utnytte potensialet i saken på en best mulig måte. Parallelt med forskning og feiringsprogrammene vil det løpe andre prosjekt som også kan relateres til 2030, og som vil kunne utnytte kunnskap og refleksjon som genereres i hovedprosjektene.

AVSLUTNING

Denne forstudien er et første skritt fram mot tusenårsmarkeringen av 1030. Forstudien har gjennom innspill fra nasjonalt anerkjente fagpersoner innenfor ulike fagområder avdekket tydelig behov og interesse for kunnskapsutvikling knyttet til Olavsarven og Norge 2030. Temaene spenner over mange fagområder og har stor samfunnsrelevans. Denne prosessen er ikke ferdig og det vil være naturlig å hente innspill fra flere fagområder og ressurspersoner i det videre refleksjonsarbeid.

1000-årsmarkeringen av 1030 og slaget på Stiklestad vil være en av de viktigste nasjonale begivenheter i nær framtid, og et stort antall aktører både lokalt, regionalt og nasjonalt innenfor det religiøse, politiske og kulturelle området må involveres i forberedelsene.

Vi lever i en tid med store forandringer både innenfor rettslige, religiøse og politiske forhold. Både den økumeniske utvikling innenfor kirken og ikke minst det annonserte skille mellom kirke og stat i Norge innebærer store og omfattende endringer både i konstitusjon og statsforståelse. Staten vil ikke lenger forstå seg selv som en konfesjonell stat og statsoverhodet vil ikke lenger være kirkens overhode. En tusenårsfeiring i 2030 kan være en god anledning og et naturlig siktepunkt for å reflektere rundt problemstillinger av vesentlig betydning for det norske samfunn.

Åpningsprosjesjon under Olavsfestdagene

Foto: Stian Hansen

VEDLEGG 1: HISTORISK OPPSUMMERING

Det er ikke lett å dokumentere sikker viten om personen og kongen Olav Haraldsson. De litterære framstillingene er nedskrevet et par hundre år etter kongens død – og inneholder fakta, legender og folkelige tradisjonshistorier om hverandre.

Men det er allment akseptert at Olav var en vikinghøvding som skal ha vært av Hårfagre-slekten og som ca. 1015 kom tilbake til "Norge" etter mange år i viking og krevde kongemakt. Han ble hyllet som konge i Trøndelag rundt 1016 og var da alene om å ha tittelen konge. Kong Olavs styre betydde en viktig utvikling av kongemakten på flere områder: Han var den første rikskongen som sikret reelt herredømme over storparten av dagens Norge. For første gang kom de indre Østlandsområdene og Trøndelag under kongen. Olav Haraldsson kunne bygge ut makten relativt trygt en tiårsperiode. Gull og sølv han hadde vunnet i viking ga ham mulighet til å knytte til seg mange av de regionale høvdingene, men dette var skjøre allianser som stadig krevde vedlikehold.

Videre er forskere enige om at Olav innførte kristenretten på 1020-tallet og organiserte kirken slik at den ble en sterk organisasjon som styrket statsdannelsen og rikskongedømmet. Kristendommen var godt kjent før Olav Haraldssons tid, både på Østlandet og Vestlandet hvor det allerede var bygd kirker og hvor det fantes prester i aktivitet. Men alt dette var mer tilfeldig uten fast organisasjon. Olav Haraldssons innsats ble grunnleggende for videre organisering av både kirke og stat.

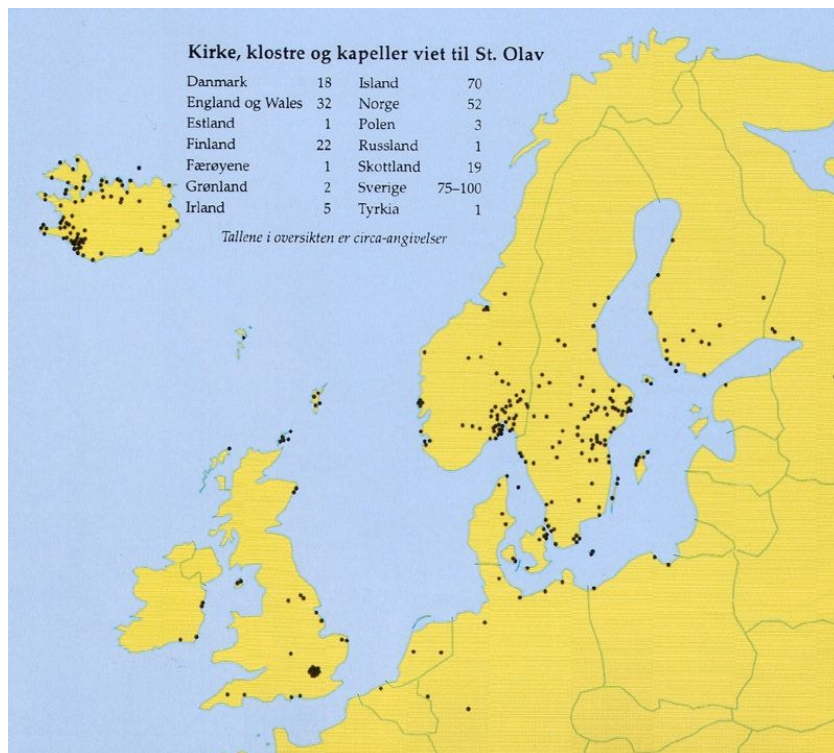
Det var i hovedsak bøndene i Trøndelag og kystaristokratiet langs kysten som mobiliserte mot kong Olav. Vi vet ikke sikkert hvorfor Olav gikk mot Trøndelag, men kanskje var det fordi mye økonomisk og politisk makt var samlet her. Mange og store gravhauger som indikasjon på maktkonsentrasjon understøtter denne antakelsen. Man mener at høvdingenes motiv for å gå i slag mot Olav først og fremst var ønsket om å bevare regional makt. Motstand mot innføring av kristendommen blir tillagt mindre vekt, da kildene forteller at det var både kristne og hedninger i begge hærene på Stiklestad.

Kongshæren og bondehæren møttes altså på Stiklestad i slutten av juli 1030, og Olav ble drept i slaget. Snorre forteller at han først fikk et hogg i kneet så han falt, deretter et spyd oppunder brynja og tilslutt et øksehogg i halsen. Deretter kastet han sverdet fra seg, lente seg mot en stein og døde.

Slik endte Olav Haraldssons liv. Men så er det ikke slaget i seg selv som er det viktigste i denne sammenhengen. Det var det som skjedde videre etter hans død som virkelig skapte store samfunnsmessige konsekvenser og som utviklet seg til det vi betegner som "Olavsarven".

Etter slaget på Stiklestad ble kongens lik fraktet til Trondheim og under en seremoni på elvebredden ett år senere, ble han helgenkåret. Olavsskrinet med helgenens legeme ble plassert på høyalteret i Nidarosdomen og ble sentrum i Olavsdyrkingen.

Dyrkingen av Olav Haraldsson som helgen startet altså kort tid etter slaget på Stiklestad. Etter hvert ble han Nordens fremste og mest kjente helgen, og kirker ble viet til St. Olav over hele Nord-Europa. St. Olave's Church i York i England fra ca. 1055 er den første kjente kirken som ble viet til Olav. Vi kjenner videre til over 300 kirker og klostre som ble viet til Olav i middelalderen.

Figur: Oversikt over klostre og kapeller i Nord Europa viet til St. Olav

Olavskunsten hadde enda videre utbredelse. Det er gjort funn av tusenvis av mynter og pilegrimsmerker med framstillinger av Olav som helgen. På samme måte ble han framstilt i malerier på alterskap og alterfrontaler i ulike kirker. I kunsten er framstillingene av helgenkongen preget av motene til forskjellige tider, men vi kan kjenne han på attributtet, øksa. Det er martyrøksa som han ble drept med på Stiklestad. Den kanskje mest eksotiske framstillingen er et maleri av Olav i bysantinsk rustning på en søyle i fødselskirken i Betlehem, malt ca. 1160 og står der fortsatt.

Figur: Maleri av Olav i bysantinsk rustning på en søyle i fødselskirken i Betlehem. Datert ca. 1160.

Erkebispesetet i Nidaros ble opprettet 1153 og var Europas nordligste erkebispesete. Det var erkebiskopen som, på Guds vegne, foretok salving og kroning av kongen og dermed innsatte kongen i embetet.

Erkebispesetet var en mektig institusjon både religiøst, politisk, økonomisk og kulturelt og hadde sterk innflytelse på styringen av landet. Det var ofte konflikt mellom stat og kirke, helst om økonomiske og juridiske spørsmål, men stat og kirke hadde et sterkt gjensidig utbytte av å bruke legender og mirakelberetninger i helgenkongens spor i arbeidet for å styrke statens og kirkens makt. Middelalderkongene startet praksisen med å ta landet i len av Olav, Norges evige konge, allerede midt på 1100-tallet.

Ut fra dette vokste forestillingen om Hellig Olav som Rex Perpetuus Norvegiae - Norges evige konge - fram. Olav ble Norges nasjonalhelgen, riket var hans odel og kongene tok landet i len av ham. Både konge og erkebiskop måtte legitimere sin virksomhet ved at de var rettmessige arvtakere etter Olav, og at de var de rette til å holde denne arven i hevd og føre den videre.

Olavsarven ble en sentral referanseramme for samfunnsmakten i Norge og ble på denne måten et avgjørende element i den norske nasjonsbyggingen i middelalderen. Men Olav var i tillegg en folkets helgen, som var med på å fornorske kristendommen og gjøre den forståelig for norske forhold. Han var en helgen som vanlige folk kunne identifisere seg med.

Pilegrimene vandret til de hellige steder, myter og legender ble holdt i hevd og Olavs dødsdag, olsokdagen, ble et viktig merke på primstaven.

Olavsarven mistet langt på vei sin sentrale funksjon som nasjonsbyggende element gjennom unionen med Danmark og reformasjonen. Den politiske status som var knyttet til Olav i middelalderen, ble problematisk både for de danske kongene og særlig for den lutherske kirke. Under reformasjonen ble minnene om helgenkongen derfor fjernet fra kirkene, og det meste av kirkekunsten knyttet til Olav ble ødelagt. På 1800-tallet ble den politiske dimensjonen i Olavsarven igjen tatt fram og brukt for det den var verdt i kampen for nasjonal selvstendighet.

Det var først ved markeringen av 900-årsjubileet for slaget i 1930 at den kirkelige olsokfeiringen kom skikkelig i gang igjen. Aktører både fra det offentlige, næringsliv og frivillige landet over arbeidet med stort engasjement for at restaureringen av Nidarosdomen skulle være ferdig til jubileet. Og 900-årsjubileet for slaget på Stiklestad ble en stor kirkefest og nasjonalkirkelig manifestasjon. På Stiklestad ble det arrangert friluftsgudstjeneste og jubileumsstevne hvor hele det offisielle Norge, med kongefamilien i spissen, deltok sammen med vel 40 000 andre. Monarkiet har beholdt en bevisst og sterk tilknytning til Stiklestad, Nidaros og Olavsarven, og har ved flere anledninger tilkjennegitt denne tilhørigheten.

Det var Olavsarvens politiske, åndelige og kulturelle symbolkraft som var Nasjonal Samlings motiv for å bruke både Olavsarven og Stiklestad for å fremme sine politiske mål i 1930- og 40-årene. Og på samme måte var det denne symbolfunksjonen som gjorde det nødvendig for seierherrene å "gjenerobre" Stiklestad allerede sommeren 1945.

"Spelet om Heilag Olav", oppført årlig siden 1954, har vært sentralt for å holde Olavsarven i hevd i etterkrigstida.

Fokus på Olavstradisjonen har for kirkens del medført en økumenisk utvikling i vår tid. Det nye fokus på pilegrimstradisjonen virker i samme retning.

Både Olsokdagene på Stiklestad og Olavsfestdagene er viktige bidrag i den kulturelle markeringen av Olavstradisjonen i vår tid.

Stat og kirke i Norge har, med utgangspunkt i 1030, funnet det formålstjenlig å være knyttet til hverandre i snart 1000 år. Selv om kirkeordningsreformene de siste 30 år har vært betydelige, har den konstitusjonelle ramme rundt forholdet stått fast. I 2006 ble det lagt fram en utredning med tittelen «Staten og den norske kirke» (NOU 2006:2) og de forslag til grunnlovsendringer som fulgte av stortingspartienes forlik fra 2008 om forholdet stat-kirke vil etter alt å dømme bli vedtatt av Stortinget i løpet av første halvår 2012. Endringene som planlegges vedtatt medfører vidtrekkende konstitusjonelle endringer. Staten vil ikke lenger forstå seg selv som en konfesjonell stat og statsoverhodet vil ikke lenger være kirkens overhode.

VEDLEGG 2:

ERFARINGER UNIONSJUBILEET 2005 OG GRUNNLOVSJUBILEET 2014

Både unionsjubileet i 2005 og grunnlovsjubileet i 2014 markerer sentrale begivenheter i norsk nasjonsbygging i nyere tid. Det er vanskelig å forestille seg det norske samfunnet uten de grunnleggende politiske endringene som disse begivenhetene førte med seg. I lys av dette peker begge disse jubileene fram mot tusenårsjubileet i 2030. Vi har derfor brukt noe tid på å hente erfaringer fra arbeidet med disse to jubileene.

UNIONSJUBILEET 2005

Forskerne Ånund Brottveit og Olaf Agedal fra Diaforsk har evaluert unionsjubileet 2005. De oppsummerer sitt arbeid i artikkelen «Kunsten å jubilere». De har med utgangspunkt i det kulturhistoriske fagfeltet drøftet hvordan begrepet «nasjonalt jubileum» kan forstås. Videre har de på grunnlag av en nærmere evaluering av 2005-jubileet utarbeidet en rekke råd til fremtidige nasjonale jubileum om hva som er vesentlig for å lykkes med en feiring. Vi har valgt ut et avsnitt som fokuserer på viktigheten av å bestemme seg for et perspektiv eller en «hovedfortelling» for feiringen før man setter i gang:

*«Eit nasjonalt jubileum er eit uttrykk for minnepolitikk og identitetspolitikk. Når staten vel å markere ei historisk hending som verdt eit jubileum, er dette basert på ei tolking av denne hendinga si betydning for landet sin historie og ei vurdering av verdien ved å markere denne hendinga i samtida. Dette valet og denne vurderinga kan vere basert både på positive og negative syn på den historiske hendinga. Betydinga av å minnast kan ligge både i eit oppgjær med fortida (Holocaust-perspektivet) og ei tilslutning til dei verdiane hendinga uttrykker (eller ei blanding). Kunsten å jubilere er ein politisk kunst ved at den krev ei politisk gjennomtenking og grunngjeving av kvifor ein jubilerer og kva ein jubilerer for. La oss kalle det **jubileumsideologisk kompetanse**. Kravet om jubileumsideologisk kompetanse tyder at arrangørane må kunne bestemme seg for kva hovudforteljinga i eit jubileum skal vere. Dersom dette ikkje blir gjort, vil ein kunne oppleve at arrangementa blir tekne til inntekt for heilt andre føremål, til dømes marknadsføring av norsk reiselivsbransje, eller berre tener som påskot for å realisere mindre interessegrupper sine ønskje, til dømes eit nytt kulturhus eller ei pengeinnsprøyting i det lokale kulturlivet. I og for seg treng ikkje dette vere negativt, men det vil – som i 2005 – kunne skape forvirring og likesæle hjå publikum overfor jubileet sin bakgrunn og bli oppfatta som ein uetisk måte å bruke fellesskapet sine pengar på. Når ein jubileumsarrangør har bestemt seg for ei hovudforteljing, er heilhjerta formidling og mobilisering på grunnlag av denne ein føresetnad for eit vellukka jubileum. Ein kan ikkje gå i gang utan å ha granska motiva for å lage eit bestemt jubileum og sine eigne kjensler i forhold til dette. Ein kan heller ikkje berre stille seg passiv til spørsmålet om forventningane til eit jubileum. Ein viktig del av ein arrangør sitt arbeid i forhold til ein fest og feiring er å bygge opp forventningane mot det som skal skje. Arrangørselskapet Norge 2005 kunne av og*

til gi oss ei kjensle av å vere «festbrems» med sin angst for å provosere svenskane, redsel for å utløyse nasjonalistiske kjensler eller miste kontrollen over festen på andre måtar. Det er sjølvstøtt ein føresetnad at budskapet er slik at ein kan gå heilhjerta inn for den, men om han ikkje er det, bør ein vel enten overlate jobben til andre eller droppe jubileet? Ein misforstår dersom ein oppfattar dette som «ukritisk hylling» eller autoritære budskap frå toppen. Eit jubileum kan godt sleppe til kritikk, alternative tolkingar, problematiseringar og ironi. Men det blir ikkje mogleg utan at det blir skapt eit fast punkt som dette kan stå i forhold til. Dersom arrangøren sjølv ønskjer å komme all mogleg kritikk i forkjøpet, blir det ikkje berre tannlaust, men også tilslørande.»

GRUNNLOVSJUBILEET 2014:

Grunnloven har jubileum hvert 25. år, og det er Stortinget gjennom presidentskapet som tar ansvar for å igangsette dette. Presidentskapet fikk i 2008-2009 gjennom innstilling til Stortinget (innst.S.nr 162) nedsatt en hovedkomite for planlegging og gjennomføring av Grunnlovens 200-års jubileum i 2014. Hovedkomiteen leverte i 2009 en bestilling til kunnskapsdepartementet om å iverksette et forskningsprogram mot grunnlovsjubileet i 2014. Kunnskapsdepartementet utarbeidet så en faglig plan for dette. Forskningssatsingen ble utlyst 1. september 2010, med en varighet på 4-år og et budsjett på 40 millioner kroner som er hentet innenfor Forskningsrådets øremerkede midler.

Etter forbilde fra grunnlovsjubileet kan det være naturlig å tenke at en sentral del av statsmyndighetenes forberedelse av jubileumsfeiringen i 2030 vil være å stimulere til forskningsinteresse på bred front innenfor fag som historie, religionshistorie, kirkehistorie, teologi, jus og statsvitenskap.

Videre vedtok Stortingets presidentskap 18. juni 2009 å oppnevne et utvalg som skulle utrede og fremme forslag til en begrenset revisjon av Grunnloven med det mål å styrke menneskerettighetenes stilling i nasjonal rett ved å gi sentrale menneskerettigheter Grunnlovs rang. Utvalgets arbeid inngår som en del av Stortingets forberedelser i anledning Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014. Tidligere Stortingsrepresentant Inge Lønning leder utvalget, som skal legge fram sin innstilling for offentligheten 10. januar 2012.

Selve feiringen av 2014 planlegges med utgangspunkt i et felles rammeverk og en felles logo, men ellers er lokale/regionale prosjekt organisert som en nasjonal dugnad som gir mangfold. Det legges opp til noen få nasjonalt tunge arrangement – bl.a. 16. februar og 17. mai. Ellers blir kulturinstitusjonene rundt om i Norge oppfordret til å gjennomføre 1814-program innenfor de økonomiske rammene som allerede eksisterer.

I møte med sekretariatsleder for grunnlovsjubileet har SNK drøftet muligheten av å kunne videreføre enkelte perspektiv fra 2014 inn i en 2030-satsing. Dette oppleves som en interessant tanke fordi man har hatt kort tid i arbeidet med 2014, og det kan derfor være mange områder som man ønsker å arbeide videre med. I den sammenheng er det en klar anbefaling å starte forarbeidet så tidlig som mulig og at et 10-årig forskningsprogram vil gi bedre tid til å planlegge og å gjennomføre doktorgradsarbeider.

Sekretariatet er opptatt av at 2014-arbeidet skal gi oppmerksomhet til utviklingen av vårt folkestyre og at man kan argumentere for at nasjonen må gi ekstra fokus og midler til de institusjonene som står for denne formidlingen i en situasjon hvor våre demokratiske verdier er under press.

Erfaringene både fra 2005 og 2014 tilsier altså at det er all mulig grunn til å bruke tid på en grundig refleksjons og kunnskapsutviklings-prosess i forkant av en feiring. Videre understrekes det at et sektorovergripende perspektivdokument som basis og plattform er viktig for å lykkes med forberedelser og feiring.